

“KÜTÜK” SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİK SERÜVENİ

Deniz ŞAHİN*

Öz: *Kütük* sözcüğünün kökeni tartışmalıdır. Sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu savunanların yanında sözcüğün Latince kökenli olduğunu dile getirenler de vardır. Sözcüğün Latince kökenli olduğu görüşünün temelinde, *kütük* sözcüğünün, Latince *cōdex*, *cōdic-* sözcüğünden alıntı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Türkçede *küt+* ad kökünün bulunması sözcüğün kökeninin Türkçe olduğunu kanıtlamaktadır. *Kütük* sözcüğünün yapısı incelendiğinde Türkçede addan ad yapan +k ekinin yaygın olmadığı gerçeği açığa çıkmaktadır. Türkçede eylemden ad yapan -k eki bulunmaktadır. Bu sebeple sözcüğün, *küt-* “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamındaki eylem köküne dayandırılması mantıklı gözükmemektedir. Sözcük, eylemden ad yapan -k eki ile oluşmuş gözükmemektedir. Türkçede eylemden ad yapım eki -k yaygın olarak kullanılmaktadır. Sözcüğün yapısında da bu ekin görülmesi, sözcüğün Türkçe kökenli olduğu görüşünü desteklemektedir. *Küt-* eyleminin sonradan adlaşmış olması ihtimali bulunmaktadır. Kanımızca var olduğunu söylediğimiz *küt+* ad kökünün, *küt-* eyleminden adlaşmış bir kök olması muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: kütük, etimoloji, anlambilim, morfoloji, fonetik

Abstract: The origin of the word *kütük* (log; billet) is controversial. In addition to those who argue that the word is of Turkish origin, there are also those who say that the word is of Latin origin. The idea that the word *kütük* (log) is loaned the Latin *cōdex*, *cōdic-* is the basis of the view that the word is of Latin origin. The existence of *küt+* noun radix in Turkish proves that the root of the word is Turkish. When the structure of the word '*kütük*' is examined, it becomes clear that the +k suffix, which makes a noun from a noun, is not common in Turkish. In Turkish, there is the suffix -k, which makes nouns from verbs. For this reason, it seems logical to base the word on the verb *küt-* "to cut something, to leave it missing". The word seems to be formed with the suffix -k, which makes a noun from the verb. In Turkish the suffix -k, which makes nouns from verbs, is widely used. The presence of this suffix in the structure of the word supports the view that the word is of Turkish origin. There is a possibility that the verb of *küt-* was nominalisation later. The noun root *küt+*, which we say exists in our opinion, can be nominalisation root from the verb *küt-*.

Keywords: kütük (log), etymology, semantics, morphology, phonetics

GİRİŞ

Etimoloji, sözcüklerin köklerini, ait olduğu dili, ne zaman ortaya çıktıklarını, kayıt altına alındıkları ilk kaynağı ortaya koymaya çalışırken hem art zamanlı hem de eş zamanlı yöntemlerle inceleme yapan bir dil bilimi dalıdır. *Etimoloji*, sözcüklerin biçim tarihiyle birlikte anlam tarihini de ele alarak sözcüklerin ses ve anlam bakımından geçirdikleri evrelerin de aydınlatılmasını sağlar. *Etimoloji* ya da *köken bilimi*, sözcüklerin sadece ekiyle ve köküyle ilgilenmez, tarihle de ilişkilidir.

“Bir dildeki kelimelerin köklerinin ve bu köklerdeki anlam unsurlarının tespit edilmesi o dilin eskiliğinin belirlenmesinde önemlidir. Bu yolla o dili konuşan milletin duygu ve düşünce yapısı da aydınlatılmış olur. Aynı zamanda ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan yeni kelimelerin ve anlam gelişmelerinin de açıklığa kavuşturulması kolaylaşır” (Güner 2006: 77).

Kütük sözcüğünün anlam alanının zengin olduğu açıkça görülmektedir. Türkçe Sözlük'te (TDK 2011: 1565) *kütük* sözcüğü, dokuz anlamı ile kaydedilmiştir. *Kütük* sözcüğü üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde sözcüğün kökeni konusunda, iki farklı görüş olduğu görülmektedir. Sözcüğün kökeninin Latince olduğunu savunanlar vardır. Buna karşın sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğunu dile getirenler de olmuştur. *Kütük* sözcüğünü, Türkçe kökenli olarak kabul edenler sözcüğün kökünü, *küt+* ad köke dayandırmaktadır. Sözcük gövdesinden köke inilmeye çalışıldığında, Türkçede addan ad yapan +k ekinin yaygın olmayışı dolayısıyla, bir ad köke ulaşılamaz. Türkçede eylemden ad yapan -k eki bulunmaktadır. Bundan hareketle, sözcüğün kökünde *küt-* eyleminin yer aldığı düşüncesi doğmaktadır.

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, dsdenizsahin38@gmail.com

Sözcüğün kökeni, kökü ve yapısı belirgin bir şekilde ortaya konmamıştır. Bu durumda, sözcüğün kökeninin ve sözcüğün kökünün aydınlatılmasının gerekliliği açıktır. Bu çalışmada, sözcüğün kökeni ve kökü tespit edilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Kütük sözcüğü incelenirken ilk olarak sözcüğün anlam alanları, sözlüklerden yararlanarak kronolojik olarak sunulmuştur. Ardından, Türkçenin Tarihî Dönemleri içerisinde sözcüğün durumu konumlandırılmaya çalışılmıştır. Sözcüğün ne zamandan itibaren görüldüğü meselesi, literatürde bulunan kaynakların taranmasıyla kaydedilmiştir. Sözcüğün, Çağdaş Türk Lehçelerindeki durumu ve Balkan Dillerindeki durumu göz önünde bulundurulmuştur. *Kütük* sözcüğünün kökeni ve kökü tespit edilmeye çalışılırken bugüne kadar yazılmış olan Etimolojik Sözlükler taranmıştır. Bu sözlüklerde yer alan görüşler, karşılaştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sözcüğün yapısı değerlendirilirken sözcüğün kökünde bulunduğu düşünülen kökün anlam alanları, Çağdaş Türk Lehçelerindeki durumu ve Balkan Dillerindeki durumu sunulmuştur. Sözcüğün kökünün net olarak tespit edilebilmesi için sözcüğün köküyle karıştırılabilecek diğer kökleri bünyesinde taşıyan bazı sözcüklere değinilmiş ve bu sözcüklerin de yapı incelemeleri yapılmıştır.

BULGULAR

1. *Kütük* sözcüğünün kökeni hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Sözcüğü Latince kökenli olarak değerlendirenler olduğu gibi sözcüğü Türkçe kökenli olarak değerlendirenler de vardır.
2. Sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu savunanlar sözcüğü, *küt*+ ad köke dayandırmaktadır.
3. Türkçede *küt*- eylemi, tanıklanmış bir eylem değildir.
4. Sözcüğün yapısı incelendiğinde Türkçede, +k addan ad yapım ekinin kullanılmadığı görülmektedir.
5. Türkçede, -k eylemden ad yapım eki sıklıkla kullanılmaktadır.

YORUM/ TARTIŞMA

Kütük sözcüğüne dair etimoloji kayıtları incelendiğinde sözcüğün kökeninin netleştirilmediği açıktır. Sözcüğü Türkçe kökenli kabul eden çalışmalarda sözcük, *küt*+ ad köküne dayandırılmıştır ve sözcüğün +k addan ad yapım eki ile oluştuğu kaydedilmiştir. Bu ayırım, morfolojik açıdan mümkün değildir. Türkçede addan ad yapan +k eki yoktur. Türkçede eylemden ad yapan -k eki vardır. Bu durumda sözcük, *küt*- eylem kökünden getirilmelidir. *Küt*- eylemi, sözcüğün köküyle ilişkili anlam alanlarıyla Türkçede tanıklanmamış bir eylemdir. Türkçede gördüğümüz *küt*+ ad kökünün, *küt*- eylem kökünden adlaşmış olması ihtimali yüksektir. Sözcüğün *küt*-ü-k şeklinde ayırımı, morfolojik açıdan mantıklı gözükmemektedir.

1. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN KULLANIMI VE SIKLIĞINA DAİR VERİLER

Kütük sözcüğünün temel anlamı ağaçla ilgilidir. “Kalın ağaç gövdesi, kesilmiş ağaç gövdesi ve ağacın bir bölümü kesildikten sonra toprakta kalan bölümü” de *kütük* sözcüğüyle karşılanmaktadır. *Kütük balı* adlandırması, arıların kovan olarak yapay bir kovani değil ağaç kütüğünü kullanmalarından doğmuştur. Benzer şekilde *kütük mantarı* da adını, ağaç kütüğünde yetişmiş olması dolayısıyla almıştır. *Kütük üzüm fidanı* kullanımı da üzümlerin bir ağacın kütüğüne dolanarak yetiştirilmesiyle ilişkilidir. *Ağaç kütüğü*, kendi üzerinde kurulmasına ve yetişmesine izin verdiği besinlerin adlandırılmasında da kullanılmıştır.

Kütük sözcüğünün anlam alanlarından biri, resmî kayıt defterlerini kapsamaktadır. Resmi kayıt defterleri: doğum kütüğü, ölüm kütüğü, evlenme kütüğü, aile kütüğü ve yer değiştirme kütüğüdür.¹ Bu

¹ [https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCt%C3%BCk_\(defter\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCt%C3%BCk_(defter))

kayıt defterleri, ilgili olduğu konuya ilişkin kişisel bilgileri içermektedir. Kayıt defterlerinin tutulma tarihçesi Osmanlı Devleti zamanına dayanmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde tutulan defterlerde yeniçeri askerlerinin adları, babalarının adları, soylarına dair bilgiler, doğum yerleri, fiziksel özellikleri ve görevleriyle ilgili bilgiler kaydedilmiştir. *Kütüğe geçirmek* kullanımı da bu anlam alanıyla ilişkilidir ve söz konusu resmî kayıt defterlerine “kaydetmek, yazmak” anlamlarına gelmektedir. *Boşanma kütüğü, soy kütüğü, seçmen kütüğü, tapu kütüğü* gibi kullanımlar da günlük hayatımızda görülmektedir.

Kütük sözcüğü mecaz anlamıyla “kaba, incelikten yoksun, görgüsüz, anlayışsız” kimseleri kastetmek için kullanılmaktadır. Madencilikte ise *kütük demir*, demirden yapılmış, kütük şeklindeki döküm yapıları anlatmak için kullanılmaktadır. *Kütük gibi* deyiimi de “çok şişmiş” ve “çok sarhoş” anlamlarıyla günlük hayatta kullanımını sıkça duyduğumuz bir ifadedir. *Körkütük sarhoş, körkütük aşık* kullanımları da günlük hayattan tanıdığımız ifadelerdir.

2. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN ANLAM ALANLARI

Nişanyan Sözlük’te, *kütük* sözcüğünün geçtiği en eski kaynağın, Pîr Mehmed b. Yusuf tarafından 1461 yılından önce yazılan; “Terceman” olduğu kaydedilmiştir. *Kütük* sözcüğünün, “Terceman” adlı eserde geçen Arapça *al-miktara* sözünün karşılığı olduğu belirtilmiştir. *Kütük* sözcüğü burada verilen cümle içerisinde şöyle geçmektedir: “Ve daxı tomruk ve kütük didükleri ağacdur.”²

Çağatay Türkçesi Sözlüğünde *kütük* iki anlamı ile ele alınmıştır: *kütük* (1) “kesilmiş tomruk, odun; temelli, köklü ağaç, büyük ağaç”; *kütük* (2) “kayıt defteri, ana defter, kitaplar” (Ünlü 2013: 687).

Lehce-i Osmânî’de ise *kütük* sözcüğü iki anlamıyla geçmektedir. Birinci anlamı, “Kesilmiş omaca parçası, tomruk odun ham.” olarak görülmektedir. İkinci anlamı ise “sicillât ana defteri” yani büyük defter olarak kaydedilmiştir.³ Andreas Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatında *kütük* sözcüğünün Eski Osmanlıcadaki dört anlamına değinmiştir: EOsm. *kütük* I “künt, sivri olmayan”; *kütük* II “kesilmiş ağacın gövde kısmı, tomruk; kalın odun”; *kütük* III “bağ fidanı”; *kütük* IV “esaslı büyük defter; nüfus ve tapu dairelerinde kullanılan kayıt defterleri” (Tietze 2016: 495).

Kanar, Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğünde sözcüğün “defter” anlamına yer vermiştir: “*kütük* (T.) Yeniçeri ulûfe defterine isim kaydı, kütük” (Kanar 2017: 460).

Kamus-ı Türkî’de, *kütük* sözcüğünün beş anlamı karşımıza çıkmaktadır: “1. Ağacın kalın olan aşağı kısmı cez’. 2. Kalın odun, tomruk. 3. Bağ ağacı, her sene yeni filiz veren kalın kısmı. 4. Ana defter, büyük ve esaslı defter. 5. Başlı iş veya şahıs” (Yavuzarslan 2019: 709-710). Kamus-ı Türkî’de beşinci anlamda verilen anlam diğer sözlüklerde değinilmemiş olması sebebiyle ilgi çekicidir.

Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğünde (Gülensoy 2007: 589-590), sözcüğün, “kalın ağaç gövdesi” anlamına değinilmiştir. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğünde *kütük* sözcüğü şu anlamları ile kaydedilmiştir: “Kalın, uzayamamış, güdük kalmış, ağaç gövdesinin toprağa yakın, kalın bölümü, çotuk” (Eyuboğlu 2017: 461). Çağdaş Türkçe Sözlük’te (Püsküllüoğlu 2012: 515), “kalın ağaç gövdesi ve resmi kayıt defteri” anlamlarına yer verilmiştir.

Türkçenin en önemli genel sözlüğü olan Türkçe Sözlük’te ise *kütük* sözcüğünün dokuz anlamı bulunmaktadır: “1. Kalın ağaç gövdesi. 2. Kesilmiş ağaç gövdesi. 3. Kesimden sonra ağaç gövdesinin toprakta kalan bölümü. 4. Asma fidanı. 5. Resmî kayıt defteri. 6. Nüfus kütüğü. 7. *bilişim* Bir arada işlenen ve birbirleriyle ilgili olan kayıtların tümü. 8. *madencilik Kütük demir*. 9. *mecaz* Görgüsüz, kaba kimse” (TDK 2011: 1565).

² <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%BCt%C3%BCk>

³ <https://lehcei.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-9362.html>

Her dönemde sözcüğün temel anlam alanının ağaçla ilgili olduğu görülmektedir. Sözcük, “önemli kayıt defteri” içeriğindeki anlamını da Türkçenin tarihî seyri içerisinde sürdürerek Türkiye Türkçesinde de korumaktadır. Türkçe Sözlük’teki kayıtlarda görüldüğü gibi sözcük bir bilişim terimi olarak da söz varlığımızda yerini almıştır. Sözcük, zaman içerisinde mecaz anlam içeriğini de kazanarak Türkiye Türkçesinde kaba kimseleri betimlemek için kullanılır hâle gelmiştir.

3. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN BİRLEŞİK YAPI VE DEYİM OLARAK KULLANIMLARI İLE BUNLARIN ANLAM ALANLARI

Kütük sözcüğü, birleşik yapı ve deyim olarak yaygın kullanım alanına sahiptir.

Kamus-ı Türkî’de: “*ağacı kütük etmek*: Dallarını kesmek; *eski kütük*: Tecrübe-dide, dünya görmüş; *kütük olmak*: Kesilmek, şişmek; *iş kütüğü*: Pabuççu gibi bazı esnafın yekpare kütükten ibaret tezgâhları; *cehennem kütüğü*: Cehennemlik, günahkâr; *kütük gibi*, *körkütük*: Pek sarhoş, zilzurna” (Yavuzarslan 2019: 709-710).

Yeni Tarama Sözlüğünde, [*kütük*]- *ocağı* “Büyük ocak” (Dilçin 2009: 151).

Büyük Türk Sözlüğünde, “*Ağacı kütük etmek*: Dallarını kesmek; *eski kütük*: *mec.* Tecrübeli, dünya görmüş; *kütük olmak*: *mec.* 1. Kesilmek, şişmek. 2. Çok sarhoş olmak; *iş kütüğü*: Kasap gibi bazı esnafın tek parçalı kütükten ibaret tezgâhları; *cehennem kütüğü*: Cehennemlik, günahkâr; *kütük gibi*, *körkütük*: Pek sarhoş olup yerinden kalkmamak” (Rado 1970: 779).

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler’de (Kaçalın 2016: 474), Merzifon köylerinde tespit edilen *kütük söktürmek* yapısına değinilmiştir.

Türkçede Öbek İsimler Sözlüğünde, *kütük demir* “Demir çelik fabrikalarında veya hurdadan döküm sonu elde edilen ham kütle, kütük” (Gedizli 2019: 227).

Türkçe Sözlük’te *kütük* sözcüğü ile ilgili kaydedilen birleşik kelimeler incelendiğinde madencilikte *kütük demir* kullanımı görülmektedir. *Kütük demir*, şu şekilde tanımlanmaktadır: “Demir çelik fabrikalarında, izabe tesislerinde maden cevherinden veya hurdadan döküm sonu elde edilen ham kütle, kütük” (TDK 2011: 1565). Kamus-ı Türkî’de *cehennem kütüğü* şeklinde gördüğümüz mecaz anlamdaki birleşik kelime, Türkçe Sözlük’te de aynı anlamı karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. *İnebolukütüğü*, “Karadeniz’de kereste taşımakta kullanılan bir tür küçük mavna.” anlamıyla Türkçe Sözlük’te kaydedilen bir diğer birleşik kelimedir. Sözcüğün, “kayıt defteri, kayıt listesi” anlamını taşıdığı ise *nüfus kütüğü* ve *seçmen kütüğü* kullanımlarıyla karşımıza çıkmaktadır. *Soy kütüğü* de mecaz anlamı olarak soyun kayıtlı olduğu ağacı ifade etmektedir. *Tapu kütüğü*, “Bir taşınmazın üstündeki hak ve yükümlülüklerin yazıldığı resmî kütük, tapu sicili.” şeklinde tanımlanırken yine kayıtla ilişkili bir anlam sunmaktadır. *Yarma kütüğü* ise “Üzerinde balta ile odun yarmak için yapılan kalın kütük.” anlamıyla Türkçe Sözlük’te kayıtlıdır.

Türkçe Sözlük’te yer alan deyimlere baktığımızda (TDK 2011: 1565), *kütüğe geçirmek* deyimini, “ana deftere yazmak”; *kütük gibi* deyimini ise “1) çok şişmiş; 2) çok sarhoş” anlamlarındadır. *Kütük gibi* deyiminin her iki anlamında da görülen “çok” anlam içeriği sözcüğe dair ilgi çekici noktalardan biridir.

4. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN TÜRKÇENİN TARİHİ DÖNEMLERİNDEKİ DURUMU

İlk Türkçe ve Ana Türkçe Dönemi’nde *kütük* sözcüğüne rastlanmamaktadır. Eski Türkçe Dönemi ile ilgili olarak Gülensoy (2007: 589-590), Uygur Türkçesindeki *kütek* biçiminin *kütük* sözcüğüyle ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Kütük sözcüğünün geçtiği en eski kaynak, Pîr Mehmed b. Yusuf tarafından yazılan “Terceman (Tercümân El-Lüga)” adlı eserdir. Söz konusu bu eserin 15.yüzyılda, 1461 yılından önce yazıldığı bilinmektedir. Bu durumda, *kütük* sözcüğü 15. yüzyıldan itibaren söz varlığımızda yer almaktadır. *Kütük* sözcüğünün, Uygur Türkçesinde bulunan *kütek* biçimiyle benzerliği de açıktır.

5. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDEKİ DURUMU

Kütük sözcüğünün Çağdaş Türk Lehçelerindeki karşılıkları şu şekildedir:

“Türkiye Türkçesi: *kütük*; Azerbaycan Türkçesi: *kötük*; Başkurt Türkçesi: (*ağas*) *büränä*; Kazak Türkçesi: *börene*, *bağan*, *diñ*; Kırgız Türkçesi: *som cığaç*, *kolo*; Özbek Türkçesi: *hari*, *yâğâç*, *pâyä*; Tatar Türkçesi: (*ağaç*) *büränä*; Türkmen Türkçesi: *pürs*, *toğalak*, *ağaç*; Uygur Türkçesi: *kötäk*.” Rusça da ise *brevno*, *stvól* karşılığıyla sözcük görülmektedir.⁴

Bu karşılıklardan görüldüğü üzere, Türkiye Türkçesindeki *kütük* biçimi ile Azerbaycan Türkçesindeki *kötük* biçimi arasında benzerlik vardır. Uygur Türkçesinde geçen *kötäk* biçimi de *kütük* sözcüğü ile bağlantılı gibi gözükmemektedir.

6. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN BALKAN DİLLERİNDEKİ DURUMU

Balkan Dillerindeki Ortak Türkizmalar Sözlüğünde, *kütük* sözcüğünün karşılıkları şu şekildedir: “Arn. *qytyk-u*, *qorqytok*; Boş. *çutuk*, *çorçutuk*; Bul. *kutuk*, *kjutjuk*, *kjutjukluk*; Hrv. *çutuk utuk*; Mak. *kjutuk*; Rom. *cotoc*; Srp. *çutuk*, *çutrak*, *çorçutuk*; Yun. *kiutuki*, *kutuki*” (Xhanari 2015: 511-512).

Yukarıdaki biçimlere ek olarak Türkçe Verintiler Sözlüğü (Karaağaç 2021: 563) sayesinde ulaşılan, Ur. *kutkâ*; Rus. *kudük*; Erm. *kütük*; Mac. *kotók* kayıtları da sözcüğün diğer dillerdeki durumlarını sergilemektedir.

Sözcüğün Balkan dillerinde görülen biçimlerinin, sözcüğün Türkiye Türkçesindeki biçimine benzediği açıktır. Boşnakça ve Sırpçada görülen *çorçutuk* sözcüğünün, Türkiye Türkçesindeki *körkütük* sözcüğüne benzerliği dikkat çekicidir. Aynı zamanda, Bulgarcada yer alan *kjutjukluk*, Türkiye Türkçesindeki *kütüklük* yapısına benzemektedir.

7. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİ SÖZLÜKLERİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Kütük sözcüğünün kökeni hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların bazılarında, *kütük* sözcüğü Türkçe kökenli olarak kaydedilmiştir. Bazı çalışmalarda ise *kütük* sözcüğünün Latince kökenli olduğu görüşü mevcuttur.

Gülensoy (2007: 589-590), *kütük* sözcüğünün Farsça *kündek* biçiminden gelmediği görüşünü kaydetmiştir. Gülensoy, bu görüşünü, *kündek* biçimindeki -n-‘nin açıklanamamasıyla ve *kündek* biçiminin şive ve ağızlarda bulunmamasıyla desteklemiştir. *Kütük* sözcüğünün, Uygur Türkçesindeki *kütek* biçimiyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. *Kütük* sözcüğünün, “kesik, kırık” anlamındaki *küt+ ad kökünden +(ü)k eki ile oluştuğunu belirtmiştir. *Kütük* sözcüğünün Anadolu ağzındaki türevinin “*gutük* (DS. VI, 2203)” şeklinde olduğuna değinmiştir. Gülensoy, *kütük* sözcüğünün Türkçe kökenli olduğu görüşündedir.

Eyuboğlu (2017: 461), *kütük* sözcüğünün *küt*+ ad kökünden geldiğini savunmuştur. *Kütük* madde başında, “*bk. küt*” kaydının bulunması bunu göstermektedir. *Küt* madde başına bakıldığında *küt* (yansıma ses) açıklaması görülmektedir. *Kütük* sözcüğünün kökü hakkında *kütülmek* biçimine değinmesi de onun *küt*+*ü*+*l*- şeklinde bir ayrıma gittiğini ve *kütük* sözcüğünü, *küt*+ ad köküne dayandırdığını göstermektedir.

⁴ <https://turklehceleri.org/tr/s%C3%B6z%C3%B6k/hepsi/anlam/k%C3%BCt%C3%B6k>

Eyuboğlu, Eski Anadolu Türkçesinde *küt olmak*; kötürüm olmak demektir, görüşündedir. Bu görüşünü, Süleyman Çelebi'nin şu dizeleri ile sunmuştur: “Söyletir idi oda bişmişleri / Sağ ederdi küt olub kalmışları (Ateşe yanmışları konuşturur, kötürümü sağlığına kavuştururdu).”

Eyuboğlu, *küt* kökünden türeyen *kütüz* sözcüğü ile *kütük* sözcüğünün eş anlamlı olduğunu vurgulamıştır. “Kütüz, kök anlamı: Kütük gibi olan, kütük gibi kısa-kalın. Anlam genişlemesiyle: Kısa boylu kalın kişi, boyu yeterince uzamadan yanlara doğru kalınlaşmış kişi” (Eyuboğlu 2017: 461). Bu tanımıyla, *kütük* ve *kütüz* arasındaki eş anlam ilişkisini sunmuştur.

Eyuboğlu da *kütük* sözcüğünün Türkçe kökenli olduğu görüşündedir.

Nişanyan Sözlük (2018), *kütük* sözcüğünün Latince kökenli olduğunu kaydetmiştir. Latince *cōdex*, *cōdic*- “1. ağaç gövdesi, tomruk, 2. büyük defter, yasa külliyat” anlamındadır. Orta Yunancada *kōdikos* *kōdikoç* şeklindeki sözcük, Latineden alıntıdır ve aynı anlamları korumaktadır. *Kütük* de Orta Yunanca *kōdikos* *kōdikoç* sözcüğünden alıntıdır, görüşü bu sözlükte kaydedilmiştir.

Nişanyan Sözlük'ün (2022), *kodeks* maddesinde: “Fransızca *codex pharmaceutique* ‘onaylı ilaçlar kataloğu’ deyiminden alıntıdır. Bu deyim Latince *cōdex*, *cōdic*- ‘1. ağaç kütüğü, 2. yazı tableti, defter, özellikle büyük boy hesap veya karar defteri sözcüğünden alıntıdır.” şeklinde kaydedilmiştir.⁵

Etimoloji Türkçe Sözlüğünde de Nişanyan Sözlük ile aynı şekilde *kütük* sözcüğünün, Latince kökenli olduğu kaydedilmiştir.⁶ Bu iki kaynak, Latince kökenli *cōdex*, *cōdic*- sözcüğünün Orta Yunancada *kōdikos* şekline geldiğine ve Orta Yunanca aracılığı ile sözcüğün Türkçeye geçmiş olduğuna işaret etmektedir.

Kütük sözcüğünün etimoloji sözlüklerindeki durumuna bakıldığında kökenine ilişkin iki farklı görüş olduğu görülmektedir. *Kütük* sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğu görüşünde olanların yanı sıra bu sözcüğün kökeninin Latince olduğu görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Gülensoy (2007) ve Eyuboğlu (2017), *kütük* sözcüğünün Türkçe kökenli olduğunu kaydetmiştir. Nişanyan Sözlük ve Etimoloji Türkçe Sözlüğü, *kütük* sözcüğünün kökeninin Latince olduğunu belirtmiştir. Türkçede *küt*+ ad kökü bulunmaktadır. Bu ad kökünün, *küt*- eyleminden adlaşmış olması ihtimali vardır. *Kütük* sözcüğünün yapısı incelendiğinde görülen ek (-k) de Türkçede mevcuttur. Tüm bunlar doğrultusunda *kütük* kökeni, Türkçedir.

Kütük sözcüğünün Türkçe kökenli olduğunu kaydeden her iki isim (Gülensoy ve Eyuboğlu) de sözcüğü *küt*+ ad köküne dayandırmaktadır. Ama *kütük* sözcüğü incelendiğinde Türkçede addan ad yapan bir +k ekinin bulunmadığı dikkat çekmektedir. Sözcüğün *küt*- eylem köküne dayanması ihtimali vardır çünkü Türkçede eylemden ad yapan bir -k eki bulunmaktadır. Bu durum “8. Kütük Sözcüğünün Yapısı” başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

8. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN YAPISI

Türkçede *küt*+ ad kökü bulunmaktadır. Çalışmanın bir önceki bölümünde de belirtildiği gibi *küt*+ ad kökünün, *küt*- eylem kökünden adlaşmış olması ihtimali yüksektir.

Türkçede *küt*- / *güt*- (gütmek) eylemi sözlüklerde kaydedilmiştir. Bu eylemde /k-/ ~ /g-/ve /-ö-/ ~ /-ü-/ değişimlerinin görülmesi söz konusudur. Bu değişim sonucunda *küt*-, *güt*-, *köt*-, *göt*- türevleri; “gütmek” anlamında kullanılmıştır. *Kütük* sözcüğünün kökünde bulunan *küt*- ise “gütmek” anlamına gelen *güt*- eyleminden ve türevlerinden farklıdır. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt*- eylemi, “gütmek” anlamından farklı bir anlam taşımaktadır.

⁵ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kodeks>

⁶ <https://www.etimolojiturkce.com/arama/k%C3%BCt%C3%BCk>

Eyuboğlu (1989), Türkçe Kökler Sözlüğünde hem ad hem eylem köke yer vermiştir. *Küt+* ad kökünü yansıma adlar kısmında konumlandırmıştır. *Küt-* eylem kökünün ise şu anlamlarına değinmiştir: “Kalinlaşmak, irilenmek, katılaşmak, kırgınlık, aksamak, ağırbaşlılık, saçmalama, atmak, fırlatmak, küt diye yansıma ses çıkarmak, vurmak, vuruşmak” (Eyuboğlu 1989: 103).

Gülensoy (2007: 589-590), *kütük* sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğunu kaydetmiştir. Sözcüğün, **küt+* ad kökünden +(ü)k eki ile oluştuğunu belirtmiştir. Sözcüğün kökündeki *küt+* ad kökünün, “kesik, kırık” anlamlarında olduğunu ifade etmiştir.

Kütük sözcüğünün Türkçe kökenli olduğu görüşünde olan isimlerden biri de Eyuboğlu’dur. Eyuboğlu (2017: 461), *kütük* sözcüğünü *küt+* ad köküne dayandırmaktadır. *Kütük* madde başında “*bk. küt*” kaydıyla, ad ve yansıma kök olan *küt+*’e yönlendirmesi bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca *kütük* sözcüğünün köküne değinirken *kütül-* biçimine değinmesi de onun *küt+ü+l-* şeklinde bir ayrıma gittiğini ve *kütük* sözcüğünü, *küt+* ad köküne dayandırdığını göstermektedir.

Kütük sözcüğü, Türkçe kökenlidir. *Kütük* sözcüğünün *küt+* ad kökünden alınması durumunda ise Türkçede addan ad yapan bir +k ekinin bulunmadığı görülecektir. Türkçede eylemden ad yapan bir -k eki bulunmaktadır.

küt+ü+k şeklinde bir ayırım, morfolojik açıdan çok zordur. Bu ayırım, ancak morfolojik bir istisna olabilir çünkü Türkçede addan ad yapan +k eki yaygın değildir.

Kütük sözcüğünün, Türkçede eylemden ad yapan bir -k eki olması dolayısıyla, *küt-* eylem köküne dayandırılması mantıklı gözükmemektedir.

küt-ü-k, bu durumda da *küt-* eylem kökünün tanıklanmamış bir eylem olduğu belirtilmelidir. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt-*, “*güt-* (gütmek)” eyleminden farklıdır. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt-* “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarını taşımaktadır ve bu tanıklanmış bir eylem değildir.

9. KÜT+, AD KÖKÜNÜN ANLAM ALANLARI VE DURUMLARI

Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük’te (Bayram 2007: 160), *ÿывăç кучĕ* “Ağaç gövdesi, ağaç kütüğü.” ve *кутамас* (kutamas) “Kısa, bodur.” kayıtlarındaki *kut* kökü, *küt* kökü ile ilişkilidir. Anlamsal açıdan aralarında *kütük* ve *kısalık* dolayısıyla ilgi bulunması da bunu doğrulamaktadır.

Küt+, Ad Kökünün Çağdaş Türk Lehçelerindeki Durumu

Türkiye Türkçesi: *küt*

Azerbaycan Türkçesi: *küt*

Başkurt Türkçesi: *ütmäs, tupak, tumar*

Kazak Türkçesi: *ötpes, mukalğan, mokal*

Kırgız Türkçesi: *kokok, ötpögön*

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde (1991: 532) kaydedilen yukarıdaki biçimlerde, sadece Azerbaycan Türkçesi ile *küt* sözcüğünde bir ortaklık görülmektedir.

Türkçe Verintiler Sözlüğünde (Karaağaç 2021: 563), Erm. *küt*, “*küt, kör, ince ve keskin olmayan.*”

Bul. *kyut* “*küt, kısa ve kalın*”; *kyur-pat* “*küt pat, pata küte*” kayıtlarıyla, sözcüğün diğer dillerdeki durumu sunulmaktadır.

Kıpçak Türkçesi Sözlüğünde (Toparlı vd. 2019: 169), *küt* kökü “*Ayağı düşük, kesik, kırık, basamaz, topal.*” anlamlarıyla kaydedilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğünde (Kanar 2011: 487), *küt*, “*kötürüm*” anlamıyla bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğünde, Kanar tarafından *küt*

sözcüğünün kökeninin, Farsça (<kond)>dan, şeklinde kaydedilmesi yanlıştır. Nitekim Erman (2020: 346), Farsçada “küt” anlamına gelen kund diye bir söz yoktur, diyerek *küt* sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğunu ortaya koymuştur. *Küt* kökünün Kıpçak Türkçesi Sözlüğünde kaydedilen anlamı ve Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğünde bulunan anlamı aynıdır.

Kamus-ı Türki’de ise *küt* kökünün iki anlamı görülmektedir. Birincisi “Sivri ve uzun olmayan.” anlamıdır. İkinci anlamı: “Vurup dövmeyi veya derin ses çıkarmayı tasvir ve taklit eder” (Yavuzarslan 2019: 709). İkinci anlamı, yansıma sese işaret etmektedir. Büyük Türk Sözlüğünde (Rado 1970: 779), *küt* için “Sivri ve uzun olmayan, kunt.” tanımı yapılmıştır. Kökün ikinci anlamı ise “Vurup dövmeyi veya derin derin ses çıkarmayı tasvir ve taklit eder.” şeklindedir. Bu anlam, kökün, yansıma ses olduğuna değinmektedir. Püsküllüoğlu (2012: 515) da kökün, “Kısa ve kalınca, sivri ve uzun olmayan.” anlamı ile “Tahta gibi katı şeylere vurulduğunda çıkan ses.” anlamlarını diğer sözlüklerle ortak şekilde kaydetmiştir. Eyuboğlu (2017: 461) *küt* kökünün birinci anlamının yansıma ses olduğunu; anlam genişlemesi yoluyla sözcüğün kalınlık, katılma, yoğunluk, ağırlık bildiren duruma geldiğini savunmaktadır. Eyuboğlu, *küt* kökünde, “kötürüm olma” anlamının da olduğuna değinmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde *küt olmak*; kötürüm olmak demektir, şeklinde durumu örneklemektedir.

Türkçede Anlamdaş Ve Karşıt Kelimeler Sözlüğünde (Tuğlacı 1996: 97), *küt* sözcüğü için “Bak: kalın” yönlendirmesi mevcuttur. Kalın sözcüğü; kaba, kunt, *küt* sözcükleri ile anlamdaş olarak verilmiştir. Kalın kafalılık, “anlayışsızlık” anlamında kaydedilmiştir. Bu anlam, *küt* köküyle ilişkili olan *kütük* sözcüğünün mecaz anlamıyla ilişkili gözükmektedir.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğünde (2009: 3053-3054), *küt* sözcüğünün “kötürüm, sakat”; “kesme özelliği, sivriliği kaybolmuş kesici araç”; “kısa, yuvarlak” gibi çeşitli anlamlarına değinilmiştir. *Küt olmak* da birinci anlamıyla “kötürüm olmak, bacakları tutmamak”; ikinci anlamıyla “kesici ve sivri araçların ağzı körleşmek” anlamlarıyla sözlükte yer almaktadır. Tarama Sözlüğünde (Aksoy ve Dilçin 2009: 2779), *küt olmak* “Kötürüm olmak, elden ayaktan düşmek.” anlamıyla bulunmaktadır.

Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Türkçe kökenli olan *küt*+ ad kökünün, hem yansıma ses anlamı taşıdığı hem de kısa ve kalınca anlamlarını taşıdığı görülmektedir. Kısa ve kalın; sivri ve uzun olmayan anlamlarıyla ilişkili olarak *küt*+ ad kökü, kötürüm olmak anlamını da karşılamaktadır. Kötürüm olmak, “fiziksel eksikliği veya hastalığı dolayısıyla taşınan kişi” anlamındadır. Yani kötürüm kişinin bir organının kısa ve kalın yani kesilmiş olması söz konusudur. Türkçe Öbek İsimler Sözlüğündeki (Gedizli 2019: 227) *küt küt* öbeği; kökün, *küt* yansıma ses anlamını göstermektedir.

10. KÜT-, EYLEM KÖKÜNÜN ANLAM ALANLARI VE DURUMLARI

Altayca-Türkçe Sözlük’te (Baskakov vd. 2019: 149) *küt-* eylemi, “otlatmak, gütmek”; *mal küt*-ise “(hayvan) gütmek, otlatmak” anlamlarıyla yer almaktadır. Karahanlı Türkçesi Sözlüğünde (Ünlü 2012: 522) ve Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğünde (Ünlü 2012: 365) *küt-* eylemi “gütmek” anlamıyla kaydedilmiştir. Çağatay Türkçesi Sözlüğünde (Ünlü 2013: 687) *küt-* “Gütmek, hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek.” şeklinde tanımlanmıştır. *Küt-* eylemi, Kıpçak Türkçesi Sözlüğünde (Toparlı vd. 2019: 170) ve Karaçay- Malkar Türkçesi Sözlüğünde (Tavkul 2020: 223) de “gütmek” anlamında görülmektedir. Urumca Sözlük’te (Garkavets 2019: 353) *küt-*, “gütmek, otlatmak, kovalamak” anlamlarıyla sunulmuştur.

Küt-, *güt-* “gütmek” anlamındaki eylemde, hem /k-/ ~ /g-/ değişmesi hem de /-ö-/ ~ /-ü-/ değişmesi görülebilmektedir. *Küt-*, *güt-*, *köt-*, *göt-* türevlerinin hepsi; “gütmek” anlamında kullanılmıştır.

Aynı zamanda Doğu Türkçesinde *köt-*, “dövmek” anlamına gelmektedir.

Türkçede addan ad yapan +k eki yaygın değildir. Türkçede eylemden ad yapan -k eki bulunmaktadır. Bu sebeplerle *kütük* sözcüğünün, *küt-* eylem köküne dayandırılması mantıklı gözükmektedir. *Kütük*

sözcüğünün kökünde bulunan *küt-*, yukarıdaki sözlüklerde kaydedilen “*güt-* /*küt-* (gütmek)” eyleminden farklıdır.

Kütük sözcüğünün kökünde bulunan *küt-* eylemi, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarını içermektedir. Bu anlamları içeren *küt-* biçiminde bir eylem tanımlanmış değildir. Buna karşın Türkçede eylemden ad yapan bir -k ekinin bulunması bizi *küt-* köküne götürmektedir.

11. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN KÖKÜ İLE KARIŞTIRILABİLECEK DİĞER SÖZCÜKLER

Kötürüm ve *kötek* sözcüklerinin köklerinin, *kütük* sözcüğünün kökü ile karıştırılması olasıdır. Bu sebeple bu iki sözcük detaylı olarak ele alınmalıdır.

11.a. “*Kötürüm*” Sözcüğünün Anlam Alanları ve Kökü

Kötürüm sözcüğü, şu anlamları taşımaktadır: “1. Yaşlılık veya sakatlık sebebiyle yürüyemeyen, ayağa kalkamayan (kimse), oturak; 2. Yürüyemeyecek derecede sakat (bacak); 3. *mec.* İşleyemeyen, iş yapamayan” (TS 2011: 1508-1509).

Türkçe Sözlük’te *kötürüm* sözcüğüyle ilişkili olarak tespit edilen diğer biçimler şunlardır:

kötürüm olmak (veya kalmak), 1) yaşlılık veya sakatlık sebebiyle yürüyememek; 2) *mec.* güçsüz kalmak.

Sözlükte yer alan *kötürümleşme*, *kötürümleşmek*, *kötürümlük* biçimleri de *kötürüm* sözcüğünden türemiştir.

Kötürümleşme sözcüğünün tanımı “*Kötürümleşmek işi.*” şeklinde Türkçe Sözlük’te sunulmuştur. *Kötürümleşmek*, “1. *Kötürüm* duruma gelmek; 2. *mec.* Algılama özelliğini kaybetmek. *Kötürümlük*, *Kötürüm* olma durumu” (TDK 2011: 1509).

Kötürüm sözcüğünün yapısına bakıldığında sözcüğün kökündeki *köt*, “arka” anlamına gelmektedir. Sözcüğün *köt* > *göt* ile ilişkisi vardır.

köt+rü-: “Bir şeyi kaldırıp götürmek.” anlamını içermektedir. *Kötürüm* de aslında fiziksel eksikliği veya hastalığı sebebiyle taşınan kişidir.

Kütük sözcüğünü ad köke dayandıranlar tarafından alınan *küt+* ad kökü ve *kötürüm* sözcüğünün kökünde bulunan *köt+* ad kökü (/ö- / ~ /ü- / değişimi görülebilir) eş adlıdır. Ama anlam bakımından bu iki kök farklıdır.

11.b. “*Kötek*” Sözcüğünün Anlam Alanları ve Kökü

Türkçe Sözlük’te *kötek*, “1. Baston, sopa; 2. Sopyla atılan dayak, patak” (TDK 2011: 1507). anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Kötek sözcüğü, Nişanyan Sözlük’te (2015) de aynı anlamlarla sunulmuştur.⁷ Urumca Sözlük’te (Garkavets 2019: 343) *kötek*, “değnek, ince değnek, cop; dayak” anlamlarıyla yer almaktadır. “Peştucada Türkçe/Moğolca Kelimeler Ve Türkçe Dil Unsurları” (Yücel 2020: 126) makalesinde de *kotek*, “kötek” ve “çoban değneği” anlamlarıyla ele alınmıştır. Büyük Farsça-Türkçe Sözlük’te (2016) Kanar, *kotek* (T.) “kötek, dayak” olarak sözcüğe değinmiştir.

Türkçe Sözlük’te (TDK 2011: 1507), *kötek atmak (veya çekmek)* ve *kötek yemek* kullanımları kaydedilmiştir. *Kötek atmak (veya çekmek)*, “dövmek, dayak atmak” anlamındadır. *Kötek yemek* ise “dövlmek, dayak yemek” anlamındadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğünde (Dankoff 2004: 183) de *kötegi çalarlar* kullanımının, Seyahatnâme’nin III. cildinde görüldüğü bilgisi mevcuttur.

⁷ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%B6tek>

Seyahatnâme’de tespit edilen *kötek çal-* da “kötek atmak, dayak atmak” şeklinde bugünkü anlamıyla görülmektedir.

Urumca Sözlük’te (Garkavets 2019: 343), kötek sözcüğünün *aşa-* ve *ur-* eylemleriyle birlikte kullanıldığı kaydedilmiştir. *Kötek aş-* “kötek/ dayak yemek; dövülmek”; *kötek ur-* “kötek vurmak/ atmak/ çekmek, dövmek” anlamlarındadır.

Aynı sözlükte yer alan, *sana kötek t’erek eşek sudan t’elincez* kullanımı, “Eşek sudan gelinceye kadar sana kötek gerek.” anlamına gelmektedir. Bu kayıtlarının yanında *kötekçi* “kavgacı”; *kötekle-* “kötekleme, sopalamak”; *kötekleş-* “dövüşmek” türevleri de bulunmaktadır. *Başlay padişanen kötekleşmed’e*, “Padişah ile dövüşmeye başlıyor.” anlamındadır.

Kötek sözcüğünün kökeni hakkında, araştırmacıların fikir birliğine vardığı söylenemez. Sözcüğü, Farsça *kütek* biçimiyle ilişkilendirenler olduğu gibi, sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu kaydedenler de vardır. Kanar, yukarıda yer alan tanımında, sözcüğü Türkçe kökenli olarak kaydetmiştir.

Kötek sözcüğüne bakıldığında *köt > kötek* ilişkisi görülmektedir.

Sözcüğün yapısı incelendiğinde *köt+e-k* ayrımı görülür.

Türkçede *köt+* ad kökü vardır ve sözcüğün yapısal ayrımında Türkçeye aykırı bir durum görülmemektedir. Sözcüğün Türkçe kökenli olduğu görüşü bu delillerle kanıtlanmaktadır.

Kütük sözcüğünü ad köke dayandıranlar tarafından alınan *küt+* ad kökü, *kötek* sözcüğünün kökündeki *köt+* ad kökünden farklıdır. /-ö-/ ~ /-ü-/ değişmelerinin görülebilmesi, iki kök aynıymış algısı yaratabilir fakat bu iki kök sadece eş adlıdır. İki kök arasında anlamsal bir bağ tespit edilememiştir.

12. KÜTÜK SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİNİN VE KÖKÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kütük sözcüğünün kökeni tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar sözcüğün kökeninin Türkçe olduğunu vurgularken bazı araştırmacılar sözcüğün Latince olduğunu belirtmektedir. Türkçede *küt+* ad kökünün bulunması ve *küt+* ad kökünün, *küt-* eylem kökünden adlaşmış olması ihtimalinin kuvvetli olması sebebiyle sözcüğün kökeni, Türkçedir. *küt-ü-k* yapısal ayrımında görülen -k eylemden ad yapım eki, Türkçede sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum da sözcüğün Türkçe kökenli olduğuna dair bir delil niteliğindedir.

Kütük sözcüğünün yapısına bakıldığında, Gülensoy (2007) ve Eyuboğlu (2017)’nin, sözcüğü *küt+* ad köküne dayandırdığı görülmektedir. Gülensoy, **küt+* ad kökünün “kesik, kırık” anlamına geldiğini kaydetmiştir. Eyuboğlu ise *kütük* maddesinde, *küt* madde başına yönlendirme yapmaktadır. *Küt* madde başında da “*küt+*”ü yansıma ses olarak değerlendirmiştir. *Küt*, kök sözcüğünün tarihî durumuna ve anlam alanlarına bakıldığında sözlüklerde; *küt+*, “kısa, kalın” anlamlarında kaydedilmiştir. Bunun yanında *küt+*, sözlüklerde yansıma ses olarak da değerlendirilmiştir. Yani *küt+* ad kökü, iki farklı anlam alanına sahiptir.

Kütük sözcüğüne morfolojik açıdan yaklaşıldığında, addan ad yapan bir +k ekinin Türkçede yaygın olmadığı gerçeği açığa çıkmaktadır. Türkçede eylemden ad yapan -k eki olduğu için sözcüğün *küt-* eylem köküne dayandırılması mantıklıdır.

Küt- eylemi Türkçede “gütmek” anlamıyla kaydedilmiştir. Gütmek anlamına gelen eylem, /k- / ~ /g- / ve /-ö-/ ~ /-ü-/ değişmeleriyle *küt-*, *güt-*, *köt-*, *göt-* türevleriyle metinlerde kullanılmıştır. *Kütük* sözcüğünün kökünde bulunan *küt-* eylemi, “gütmek” anlamındaki eylemle karıştırılmamalıdır. Bu karışıklığın asıl nedeni, fonetik olarak *güt-* eyleminin Eski Türkçedeki *küt-* biçimi ile *kütük* sözcüğünün kökünde yer alan *küt-* biçiminin ses benzerliğidir. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt-* eylemi, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarındadır. Türkçede *küt-*, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarıyla tanımlanmış bir eylem değildir. Ama Türkçede eylemden ad yapan -k ekinin olması bizi

küt- eylem köküne götürmektedir. *Küt-* eylemi, normalde yoktur. Sonradan gelen ekle uyumlu olması açısından sonradan adlaşmış olması ihtimali vardır.

Küt- eyleminin sonradan adlaşması, şu örnek üzerinden görülebilir: “Saçımı küt kestir.” Bu cümle, sözcüğün kökünün adlaşması konusunda bize bir fikir vermektedir. *Küt-* eylem kökü, “kısaltmak, toplu hâle getirmek” anlamına gelirken *küt+* ad kökü ise “eksik, kısaltılmış, eksiltilmiş” anlamlarını karşılamaktadır.

Kütük sözcüğüyle ilgili ilgi çekici bir nokta da sözcüğün ötümlüleşmemiş olmasıdır. Eski Türkçeden gelen biçimlerden yalnızca kim, kişi, kendi (ET.de kentü) biçimlerinin ötümlüleşmemiş olduğu söylenirken *kütük* sözcüğünün de ötümlüleşmemiş olması ilginçtir.

Körkütük sarhoş ve *körkütük aşık* yapılarındaki *kütük* sözcüğü, “yoğunlaşma” anlamını yansıtmaktadır. *Kütük gibi* deyiimi de “çok şişmiş ve çok aşık” anlamlarıyla sözcüğün çokluk ve aşırılık bildiren anlam alanını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Türkçede *küt+* ad kökünün bulunduğu ve bu ad kökün, *küt-* eylem kökünden adlaşmış olabileceği unutulmamalıdır. Sözcükte Türkçeye aykırı bir durumun olmaması, *kütük* sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğunu kanıtlamaktadır. Sözcüğü Türkçe kökenli olarak kaydeden araştırmacılar, sözcüğü *küt+* ad kökünden getirmektedir. Bazı araştırmacılar, *kütük* sözcüğünü *küt+* yansıma ad kökünden getirmektedir. Bazı araştırmacılar ise *kütük* sözcüğünü “kesik, kırık” anlamına gelen *küt+* ad köküyle ilişkilendirmektedir. *Kütük* sözcüğünü *küt+* ad köküne dayandıranlar arasındaki bu kararsızlık, *küt+* ad kökünün iki farklı anlam alanına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sözlükler incelendiğinde; *küt+* ad kökünün, “yansıma ses” anlamıyla da “kesik, kırık” anlamıyla da kayıt altına alındığı görülmektedir. Herhangi bir nesne, herhangi bir nesneye vurulduğunda zaten küt yansıma sesi çıkmaktadır. *Küt* yansıma sesinin sadece *kütük* için özelleştirilmiş olması ve *kütük* sözcüğüne ad olması mantıklı gözükmemektedir.

Sözcüğü, *küt+* ad kökünden getirenler araştırmacılar bulunsa da Türkçede addan ad yapan +k eki yaygın değildir. *küt+ü+k*, şeklinde bir ayırım ancak morfolojik bir istisna olabilir.

Türkçede eylemden ad yapan -k eki yaygındır. Bu sebeple *kütük* sözcüğünün kökünde *küt-* eylem kökünün bulunması mantıklıdır. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt-* eylemi, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarını taşımaktadır. *Kütük* sözcüğünün kökündeki *küt-* eylemi, “gütmek” anlamına gelen eylemle karıştırılmamalıdır. *Küt-* eylemi, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarıyla tanımlanmış bir eylem değildir. Ancak Türkçede eylemden ad yapan -k ekinin olması, sözcüğün *küt-* eylem köküne dayandırılmasını mantıklı kılmaktadır. *Küt-* eylemi, normalde yoktur. *Küt-* eylemi, sonradan gelen ekle uyumlu olması açısından sonradan adlaşmış olabilir.

Kütle-, *kütleş-*, *kütlet-* gibi sözcüklerin de yapısı incelendiğinde *küt-* eyleminin Eski Türkçede bulunan bir eylem olduğu; bu eylemden bir adlaşma olduğu kanıtlanmaktadır.

Kötürüm ve *kötek* sözcüklerinin kökü, *kütük* sözcüğünün köküyle karıştırılmamalıdır. *Kütük* sözcüğünü *küt+* ad köküne dayandıranlar sözcüğü, yansıma ses anlamı taşıyan *küt+* ad köke veya “kesik, kırık” anlamı olan *küt+* ad köke dayandırmaktadır. *Kötürüm* sözcüğünün kökündeki *köt+* ad kökü, “arka” anlamındadır. Bu iki sözcüğün kökü (*küt+* ve *köt+*), /-ö-/ ~ /-ü-/ değişimleri görülmesiyle, eş adlıdır fakat anlam bakımından farklıdır. *Kötek* sözcüğünün kökündeki *köt+* ad kökü de *kütük* sözcüğünü *küt+* ad köke dayandıranların kabul ettiği kökten farklıdır.

Küt- eylemi, “bir şeyi kesmek, eksik bırakmak” anlamlarıyla tanımlanmış bir eylem değildir. Ama Türkçede eylemden ad yapan -k ekinin yaygın olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu durum, *kütük* sözcüğünü, *küt-* eylem köküne dayandırmaktadır. *Küt-* eylemi, sonradan gelen ekle uyumlu olması açısından sonradan adlaşmış olabilir.

Kısaltmalar

Arn. *Arnavutça*

Boş. *Boşnakça*

Bul. *Bulgarca*

Erm. *Ermenice*

Hrv. *Hırvatça*

Mac. *Macarca*

Mak. *Makedonca*

Rom. *Rumence*

Rus. *Rusça*

Srp. *Sırpça*

T. *Türkçe*

Yun. *Yunanca*

DS *Derleme Sözlüğü (TDK, 2009)*

ET. *Eski Türkçe*

TS *Türkçe Sözlük (TDK, 2011)*

TDK *Türk Dil Kurumu*

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö.A., Dilçin, D. (2009). *Tarama Sözlüğü: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanımlarıyla*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, N.A., Toşçakova, O. (2019). *Altayca – Türkçe Sözlük*. Haz. NASKALİ GÜRİSOY, Emine, DURANLI, Muvaffak. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayram, B. (2007). *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Dankoff, R. (2004). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*. Çev. TEZCAN, Semih. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 37.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erman, A. C. (2020). *Türk Dilinin Köken Sözlüğü*. İstanbul: Sarmal Kitabevi.
- Eyuboğlu, İ.Z. (1989). *Türkçe Kökler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2017). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Garkavets, A. N. (2019). *Urumca Sözlük*. Çev. LOGVYNENKO, İryna, ROMANENKO, Yuliia. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gedizli, M. (2019). *Türkçede Öbek İsimler Sözlüğü*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, G. (2006). ‘‘Türkiye’de Kelime Etimolojisi Üzerine Yayımlanan Makalelere Dair Bir Bibliyografya Denemesi’’. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 30 (2), (s. 77-93).
- Kaçalın, M.S. (2016). *Bölge Ağızlarındaki Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2016). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2017). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2021). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kültür Bakanlığı (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (II Dizin)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Çağdaş Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rado, Ş. (1970). *Büyük Türk Sözlüğü*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Tavkul, U. (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (C.IV.)*. Ankara: TÜBA.

- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2019). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tuğlacı, P. (1996). *Türkçede Anlamdaş Ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Derleme Sözlüğü: Halk Ağzından* (3. bsk.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yavuzarslan, P. (2019). *Kamus-ı Türki*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yücel, D. (2020). ‘‘Peştucada Türkçe/Moğolca Kelimeler ve Türkçe Dil Unsurları’’. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2020/25, (s. 98-135).
- Xhanari, L. L. (2015). *Balkan Dillerindeki Ortak Türkizmalar Sözlüğü*. Ed. TOK, Turgut. Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- [https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCt%C3%BCk_\(defter\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCt%C3%BCk_(defter)) (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%BCt%C3%BCk> (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://lehccei.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-9362.html> (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://turklehceleri.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/hepsi/anlam/k%C3%BCt%C3%BCk> (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://www.etimolojiturkce.com/arama/k%C3%BCt%C3%BCk> (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%B6tek> (Erişim tarihi: 16.04.2022).
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kodeks> (Erişim tarihi: 18.04.2022).